

FELSEFE DÜNYASI

2016/YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 63

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Yard. Doç. Dr.) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ)
Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Ün.)
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR (Yıldırım Beyazıt Ün.)
Yard. Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniversitesi)
Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/ULAKBİM tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/ULAKBİM since 2004.

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122
Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Temmuz 2016, 750 Adet

Sartre'da Sahip Olma Arzusunun Dönüşümü ve Özgürlük Şövalyesi Olarak İbrahim

Gülây Özdemir AKGÜNDÜZ*

Giriş

Sahiplenme arzusu, 'var oluşmaklığın' karşısında, 'var olmuş olmak' anlamında bir sığınak edinme ve sığınak içinde gizlenerek, varlığa tanık olmaktan kaçınma arzusunun ifadesi olarak açıklanır. Nesnelere ya da ötekilere sahiplenici nitelikle yönelmek, kişinin kendisini Tanrısal bir güçle donatıp, kendi evinde huzurlu ve dingin hissetmesine olanak tanır. Böylece sahip olan, kendinden yola çıkarak sahip olunanlara yönelir, dolayısıyla kendinin ve var olanların temeli olduğu iddiasıyla ex-nihilo bir yaratıcı olma vasfını kazanır. Bu açıdan sahip olmak, sahip olunanın bilgisini edinmek, gizemini çözmek, kavramak ve sınırlandırıp, adlandırmak, tüm varlığı içinde ifşa etmek anlamına gelir. Oysa arzulamak, eksikliği duyumsanana, gizemi açılmayana, örtük kalanı istemektir. Dolayısıyla ifşa edilen nesne ya da kişi, ona yönelik arzunun kaybını kazanmıştır artık. Bu açıdan düşünüldüğünde sahip olan asla sahip olmamıştır denilebilir. Çünkü sahip olma arzusu hiçbir zaman doyuma ulaşmayan, bir ideal olarak kalır.

İnsan varlığına musallat olan sahiplenme tutkusundan vaz geçmek olanaklı mıdır? Sartre'ın felsefi çalışmalarının bütünlüğü temelinde bu soruna olumlu yanıt vermek olanaklıdır. Sartre'ın kendini aldatma tutumu açısından insan gerçekliğinin ontolojik serüvenini ele aldığı *Varlık ve Hiçlik*'te sahiplenme arzusu, yalnızca ideal bir ilişki olarak düşünülür.

* Bingöl Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Yard. Doç. Dr.

Ama Sartre'ın sonraki çalışmaları incelendiğinde, sahiplenme tutumunun özgürlüğe dayalı otantik ilişkilere dönüştürülebileceğinin ipuçlarını bulmak olanaklı olacaktır. Bu çalışmada Sartre'ın temelde 'varlık' arzusunun sembolik bir ifadesi olarak düşündüğü sahiplenme ediminin ontolojik betimlenmesinden yola çıkıp, var olanlara sahiplenme niteliği dışında başka bir yönelimin olanaklı olup olmadığı tartışılarak, Kierkegaard'ın *Korku ve Titreme*'sindeki İbrahim figürünün bu olanağın somutlaşmış örneği olduğu düşüncesi açılanmaya çalışılacaktır.

1. Tanrı Olma Arzusu

Sartre insan varlığını kendini anlama serüveni açısından dünya içine yerleştirir. Kendisi-için-varlık olarak insan gerçekliği, kendinde-varlığın tamlığı, doluluğu ve özdeşliğinden eksik, kendinin temeli ya da nedeni olmayan bir varlık olarak, salt olumsuzluktur. Kendisi-içinin dünya ile ilişkisini kuran şey de bu eksikliklerdir. Husserl'in yönelimsellik ilkesinden yola çıkarak Sartre, bilinci tüm içeriğinden boşaltarak, bilincin ya da insan varlığının tek etkinliğinin ilişkisellik (etkinlik) olduğu sonucuna ulaşır. Dünya-içinde var olan bir varlık olarak insan gerçekliği, kendini tam olmayan bir varlık olarak kavrayıp, varoluş kazanmaya çalışır; bu açıdan kendini bir başka varlıktan başka olan olarak ortaya koyup, onu olumsuzlar. Bilinç, kendi varlığı içinde varlığı kendisi için soru olan ve bu varlık kendinden başka bir varlığı kapsadığı ölçüde soru olan bir varlıktır.¹ Sartre, insanın dünya içinde olma olanağını, varlık karşısında sorgulayıcı bir tutum olarak görür. Bu sorgulayıcı tutum, bilinç karşısında varlığı açığa çıkarmayı amaçlar ve böylece de insanın kendi özgürlüğünün farkındalığını kavramaya olanak verir. Dolayısıyla insan gerçekliği bilincin olumsuzlama etkinliği aracılığıyla kendini varlığın karşısına koyarak, varlığı sorgulayıp açığa çıkarır.

İnsan gerçekliği, varlık tamlığını elde etmek için, kendinde eksik olan bu bütünlüğe ulaşmak, kendinde olmak ister. Böylece kendisi-için-varlık, bir varlık eksikliği olarak kendini temellendirir, yani kendini, olmadığı bir varlık tarafından kendi varlığında belirlenmeye bırakır.² Ken-

1 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, çev: Turan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Temmuz 2009, s. 39.

2 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 148.

disi-içinin eksik bir varlık olmasına kanıt, arzu deneyimidir. Arzu, insan gerçekliğinin varlığında, eksikliğin varlığına tanıklık eder.³ İnsan varlığı “ne ise o olmayan, ne değilse o olan”⁴ bir varlık olarak, belli bir varlığı yani kendinde varlığı olumsuzlayarak kendini temellendirmeye çalışır. Ama kendisi-için kendini temellendirmede hiçbir zaman başarılı olmaz, çünkü kendini yalnızca hiçlik olarak temellendirir. Sartre’a göre insan gerçekliği kendi hiçliğinin temelidir, kendi varlığının temeli olamaz, kendiyle örtüşen varlık mevcudiyetine ulaşamaz.⁵ İnsan gerçekliği bir oluş sürecidir ve bu oluş sürecinde, tam olmayan varlık olarak kendini kavrar. Çünkü bütünlüğü elde etme girişimlerinde, daima bu bütünlüğü aşır, kendiyle örtüşmeye ulaşamayan eksik bir varlık olarak kalır. Arzulamak, kendi dışında başka bir şeye başvurmaktır. Kendisi-için kendi varlığından bir hiçlik aracılığıyla ayrıldığı için, kendi bütünlüğünden yoksundur. Böylece kendisi-için varlığındaki eksiklik nedeniyle, kendi bütünlüğünü, kendi dışındaki ‘öteki kendini’ arzular. Dolayısıyla onun arzuladığı şey, bütünlüşmüş bir bütünlük olarak kendisi-içindir. Ama kendisi içinin kendisi için olmasına olanak tanıyan şey, kendi varlığındaki bu bölünmedir.⁶

Sartre, kendisi-içinin ne ise o olan varlığa doğru yönelmesi ve kendinin temeli olma arzusunu “Tanrı olma arzusu”⁷olarak adlandırır. Tanrı, baştan sona olumluluk ve dünyanın temeli olarak hem ne ise o olan bir varlık hem de kendinin bilinci ve kendinin zorunlu bir temeli olarak ne ise o olmayan ve ne değilse o olan bir varlıktır. Tanrı olma arzusu ya da kişinin temel projesi, kişinin kendi varlığına ilişkin kökensel bir seçimden başka bir şey değildir ve bu temel proje varlık seçimi, varlık projesi ya da olma eğilimi şeklinde de ifade edilebilir. Sartre bu kendinde-kendisi-için olma arzusunu ideal, başarısız bir arzu olarak görür. Çünkü eğer bu arzu gerçekleşebilseydi, insan gerçekliği kendiyle örtüşen, ne ise o olan bir varlık olacak, bu durumda insan varlığının özgürlüğünden söz etmek olanaksızlaşacaktı. Sartre kendisi-için olma varlık kategorisini bilinçle, dolayısıyla

3 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 150.

4 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 150.

5 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s.150.

6 Neil Levy, *Sartre, One World Philosophers*, Oneworld Publication, Oxford, 2002, s.94.

7 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 702.

özgürlükle özdeşleştirdiği için, yalnızca kendi varlığında bir eksiklik taşıyan varlık, kendini yaratma ve anlamlandırma etkinliği içinde var olabilir.

Sartre bütünlüğü elde etme arzusunu, insana düşünüm öncesi bilincinde (pre-reflektif) musallat olan bir değer olarak düşünür. Birçok insan gündelik yaşamında bu değeri düşünümsel bilincinin nesnesi yapmadan, sorgulamaksızın yaşar. Her insan ideal varlık arzusunu ‘olma’, ‘kendini yapma’ ve ‘sahip olma’ varoluşsal kategorileri aracılığıyla açığa çıkarır.⁸ Dünya-içinde eyleyen kendisi-içinin tüm ikincil ampirik arzu ve davranışlarının, yani “bir şey olma, birisi olma, kıskanç, mutlu, hüznü, sevecen olma, cesur- korkak, cömert olma v.b.” eylemlerinin temelinde, kendini olumsal ve somut bir kendindeyle ilişkili olarak belirleyip, onu sahiplenmenin temelinde bu ideal değer vardır. İnsan gerçekliği dünya içinde kendini belli durumlar aracılığıyla yaratma sürecinde sayısız arzulara sahiptir ve bu arzuları doyurmak, kendini ispatlamak, ötekiler tarafından tanınmak için yeni olanaklar yaratmaya, içinde var olduğu durumu değiştirmeye, geçmişine yeni anlamlar vermeye çalışır. Ancak tüm bu ampirik arzular Tanrı olma ideal arzusunun sembolik ifadeleridir. Kendisi-içinin istediği şey salt kendinde olmak değildir; çünkü salt kendinde, bilinçten, dolayısıyla özgürlükten yoksundur. Kendisi-için aynı zamanda hem kendinde hem de kendisi-için olmayı arzular; hem seçmek, karar vermek ve özgür olmak ister hem de kendinde-varlık olarak bu seçim ve kararların temeli olan varlığa sahip olmak, varlığın temeli olan tanrısal güce ulaşmak ve kendiyi örtüşmek ister. Oysa insan gerçekliği oluşmakta olan, sürekli kendini yaratma etkinliğiyle meşgul olan bir varlık olarak, kendi temelsizliğinde var olmaktadır. İnsan özgürlüğünün olanağı, ne ise o olan kendindeyi, ne değilse o olan kendineye doğru kendi hiçliği aracılığıyla sürekli aşma çabasıdır. Bu nedenle Sartre bu ideal değerın insan özgürlüğüne engel olmadığını düşünür. Tanrı olma arzusu, insanın kalıcı ve bölünmez bir öze sahip olarak, kendi eylemlerine gerekçe bulma, sorumluluğunu kalıcı bir temele dayandırma, varlığına bir dayanak arama çabasıdır. Ancak varoluş, daima gelecekte bekleyen bir öz arama serüveni olarak düşünüldüğünde, hiçbir zaman yakalanamaz kalacak bir süreç olarak görünür. Varoluş, özden önce gelen, ama asla insan gerçekliğinin yaşam süresi boyunca ta-

8 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 713.

mamlanamayan eksiklik olarak açılımlar. Olmuş olan olarak geçmiş, kendinde-varlık olarak bir öze sahip olsa da, kendisi-için-varlık bu kendinde varlığını hiçleyerek özgürleşir ve hiçleme bir varlık eksikliği olduğundan, henüz var olmayan olanaklara doğru, ne ise o olmayan kendindeye doğru, kendini varlık eksikliği yapan bir varlık olarak var olur. Kendi hiçliği aracılığıyla olan ve olacak olan arasında salınan insan gerçekliğinin özgürlüğü, bu ideale ulaşma arzusuyla etkin kılınır.

Tanrı olma arzusu, insan özgürlüğü önünde bir engel değil, kişinin özgürlüğü kendinden saklama, Sartreci ifadeyle kendini aldatma girişimidir. Sartre'a göre varoluşçu psikanaliz her insanı, kendi etkinliğinde sembolik olarak açığa çıkan bu arzuyla yüzleştirerek, değerlerin var olmasına aracılık eden varlık olduğunu keşfettirir. Kişinin kovaladığı amaçların temelinde yatan indirgenemez amacın, temel projenin ya da temel varlık (olma) amacının keşfedilmesi, kişinin Sokratik anlamda yaşamı, dolayısıyla temel varlık seçimini sorgulamasına olanak tanır. Böylece insanlar bir şeyde içsel ya da mutlak bir değer var olmadığını fark ederek, mutlak elde etme başarısızlıklarına rağmen, dünya içinde anlamlı bir şekilde yaşamalarına yardım eden etik yolu kavrayacaktır. Sartre *Varlık ve Hiçlik*'in sonunda özgürlüğün bu ideal değer egemenliğine bir son verip veremeyeceğini, kendi kendisini her türlü değer kaynağı olarak kabul etmesinin mümkün olup olmadığını sorar. Ama Sartre bu sorulara ontolojinin değil, etiğin yanıt verebileceğini söyleyerek, cevapları ileride yazacağını söylediği bir etik kitabına bırakır. Sonraki çalışmalarında Sartre, bu ideal arzu yerine özgürlüğü temel bir ahlaki değer olarak konumlandırarak ve kendini aldatma durumundan kaçınmanın olanağını gösterecektir. Çünkü insan varlığı dünyadan belli bir uzaklıkta olduğunun, Tanrısal bütünlüğü elde edemeyeceğinin düşünüm öncesi farkındalığına sahiptir. Tanrısal doluluğu elde eden varlık, kendini ve dünya ile ilişkisini sorgulamaz. İnsan gerçekliği bu ideal arzuyu varoluşundaki eksiklik olarak deneyimler ve bu nedenle bu eksikliği gidermeye çalışır. Bu arzu kişinin hem kendinin varoluş nedeni olmasını hem de özgür olmasını talep ettiği için, aslında bir çelişkidir, dolayısıyla da özgürlüğün bir yadsınmasıdır. Sartre'ın ontolojisi, bizim bilinç etkinliğimizin varlığı kendisine mal edemeyeceğini gösterir.

2. Sahiplenme

İnsan gerçekliğinin temel projesi, kendinde-kendisi-için varlığa yani Tanrısal varlığa sahip olmaktır, ama bu proje kendini genellikle ‘yapma’ ve ‘sahip olma’ varoluşsal kategorileri aracılığıyla açığa çıkarır. Sartre’a göre ‘yapma’ ve ‘sahip olma’ ‘olma’ya indirgenebilir kategorilerdir.⁹ İnsanın ‘yapma’, ‘sahip olma’ ve ‘yaratma’ etkinliklerinin bütünü, sonuçta ‘olma’ (varlık) arzusuna yönelir. Arzu, varlık eksikliğidir; arzunun amacı, kendinde-kendisi-için varlığın ideal değerinin gerçekleştirmek, kendinin nedeni haline gelen tözsel bir bilinç olmaktır. Bu açıdan arzu, dünya içindeki nesnelere aracılığıyla kendi amacını gerçekleştirmeye çalışır. Dolayısıyla arzu, bir durum içinde nesnelere girdiği ilişkiler aracılığıyla kendi varlığına anlam veren ve bu açıdan kendi dünyasını yaratan kendisi-içinin etkinlikleri dolayısıyla açığa çıkar. Kendisi-içinin varlık arzusu, onun dünya içindeki nesnelere ve ötekilerle kurduğu yaratma, yapma ve kendine mal etme biçiminde gerçekleşen ilişkiler aracılığıyla ifade edilir.

Sartre ‘yapma’ arzusunu ‘sahip olma’ arzusuna indirger.¹⁰ İnsan üretimi bir nesne, niçin yapılır? Belli bir amaca ulaşmak için bir araç olarak onu kullanmanın ötesinde, onunla belli bir ilişkiyi, sahip olma ilişkisini sürdürmek için yapılır. Bu ilişki, sahip olan (kendisi-için) ve sahip olunan (kendinde) arasında kurulan içsel bir ilişkidir. Sahip olunan, benimkidir. Yaratımın temelinde somut bir varoluşun kökeninde olma, onun temeli ve nedeni olma amacı vardır. Bu varoluş, kişinin yarattığı şeyle arasında kurduğu yaratım bağının, ona yaratılan şey üzerinde özel bir ‘sahiplenme’ hakkı vermesi ölçüsünde kişinin kendini, tanrısal yaratımın imkansız idealinin bir sembolü olarak duyumsamasını sağlar. İdeal açıdan kendisi-için, yarattığı nesneyi sürekli sürdürülen bir yaratım aracılığıyla varlıkta tutarak yani onu kullanarak, nesnenin sürekli yenilenen bir ortaya çıkış olarak ‘onunki’ olmasını sağlaması gerekir. Ama bu sürekli yaratım dolayısıyla sürekli yinelenen ‘benimki’ olma duygusu, yalnızca Tanrısal bir yaratım için olanaklı olabilir. Ben sahip olduklarımın varoluşundan sorumlu olma anlamında onları yaratırım; sahiplenme aracılığıyla onları belli bir işlevsel varlık tarzına yükseltirim. Benim nesnelere yaratmam ya da kullanmam

9 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 714.

10 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 714.

onları 'benimki' olarak tanımlar. Bir anlamda benim nesnelere sahiplenmem beni tanımlar; ben sahip olduğum nesnelereyim. Ama aynı zamanda bu nesnelere ben'den bağımsız bir varoluşa sahipler. Nesneyi benim malım kılan şey, ben ve ben olmayan arasındaki sentezdir. Kullandığım kalem, satın aldığım kıyafetler, ürettiğim düşünceler, tırmandığım dağ, seyrettiğim manzara, yarattığım tablo v.b. sahip olduğum malların bütünlüğü benim varlığımın bütünlüğünü oluşturur. Bu mallar hem onları kullanmam ölçüsünde hem de benim eserim olarak 'benim'dirler. Ben nesnelere kendi amaçlarımla ilişkili kullandığım sürece, onları 'benimki' olarak yaratırım, böylece aslında kendimi yaratırım. Kendisi-için bir durum içinde var olarak ve bu durum içinde kendi amaçları aracılığıyla çevresindeki nesnelere yönelip, onları yaratarak kendini anlamlandırdığı için, onun yarattığı dünya içindeki nesnelere hem bütünüyle O'durlar hem de bütünüyle ondan bağımsızdırlar. Bu Sartre'ın "kendisi-için olduğu şey değildir ve olmadığı şeydir" iddiasının başka bir ifadesidir.¹¹

Sartre bilmeyi de sahiplenme kategorisine indirger. Üretilen ya da araştırılan bilgi, aslında bir sahiplenme etkinliğidir. Benim keşfettiğim bilgi, bir yandan dünyanın belli bir yönünün benim aracılığımla açılması anlamında, benim yaratıcısı ve sahibi olduğum bilgidir, dolayısıyla ben'dir; diğer yandan bu bilgi nesnel olması ve herkese açık olması anlamında ben'den bağımsız bir varoluşa sahiptir. Bilgide ben ve ben olmayan arasındaki özdeşleşmenin oluşturduğu sahiplenme ideali meydana gelir.

Sahiplenme, kendisi-içinle sahiplenilen nesne arasındaki içsel bir varlık bağıdır. Yalnızca sahiplenilen kendinde aracılığıyla, sahip olan olarak kendisi-içinle karşılaşırız. Dolayısıyla sahiplenme, kendindeyle kendisi-için arasında belli bir süre için oluşturulan dışsal bir ilişki olarak görülemez. Sahiplenilen nesne kendinde varlık olarak kendine yeter, her ne ise o olan, tözsel bir nesnedir. Sahiplenme, kendisi-içinin kendi varlık yetersizliği nedeniyle, kendindeyle olan içsel ilişkisi aracılığıyla elde edilen bir niteliktir. Çünkü yalnızca tözsel bilinç olmaktan mahrum olan ve bu bilinci arzulayan bir varlık, kendindeyi sahiplenebilir. Elbette sahiplenme

11 Kathleen V. Wides, *The Bodily Nature of Consciousness: Sartre and Contemporary Philosophy of Mind*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1997, s. 69.

edimi kendinde varlığı değiştirmez, ama onu başkalaştırır, onu kendisi-içinin Tanrı olma arzusunun bir ifadesi olarak açılar, sahiplenir. Bu açıdan sahiplenme, kendindeyle özdeşleşme yani kendindeyi Tanrı olma arzusunun bir belirtisi olarak oluşturma girişimidir. Sartre ilkel toplumlarda ölüleri kendi eşyalarıyla birlikte gömme geleneğini örnek verir.¹² Bu gelenekte nesne sahiplenilmiş niteliğiyle tanımlanır. Kişinin kendini nesneyle özdeşleştirme girişimi, aslında özgür bilinç olarak kendisi-içinin kendi dışında kendine dönüştürmüş bir ben olarak (nesneleşmiş ben) öteki kendisiyle özdeşleşme girişimidir. Sahiplenilmiş nesnenin ya da kendine dönüştürmüş öteki benin, kendisi-içinin ölümüyle birlikte öldüğü düşünülerek gömülmesinin nedeni budur. Yaşayan kendisi-içinin tüm varlığı, onun sahip olduğu şeylerdir. Ölü kendisi-içinin varlığı, sahip olmuş olduğu tüm şeylerle birlikte yokluğa karışacaktır.

3. Sahiplenme Büyüsel Bir İlişkidir

Sahiplenme, kendi varlığında varlık yetersizliğinden yoksun olan ve bu eksikliği tamamlamayı arzulayan bir kendisi-içinin kendineyle kurduğu içsel bir ilişkidir. Belli bir nesneyle bir olma arayışında ben, kendi biricik tarzımda, kendinde varlıkla bir olmayı arzularım; kendi olgusalılığıma kurma arayışında, tüm varlığı kurmaya çalışırım.¹³ Ama sahiplenilen ve sahiplenilen arasında kurulan bu ilişki ideal bir ilişkidir. Sahiplenme arzusu, belli bir nesneye duyulan basit bir arzu değil, onunla sahiplenilen-sahiplenilen özdeşliğini oluşturacak içsel bir ilişki aracılığıyla birleşme arzusudur. Bu anlamda sahip olmak, nesneyi sürekli benimki olarak yaratmaktır. Yazı yazdığım bu kalem, odamdaki diğer nesnelere ve benimle ilişkide dokunulmaz kalır, ama aynı zamanda sahiplenme onu 'benimki' olarak açığa çıkarır. Onu kullanmadığım zamanda bile sahiplenme aracılığıyla onu sürekli varoluşa tutmaya çalışırım. Kalem verdiğim anlam ve onunla kurduğum içsel ilişki aracılığıyla ben, Tanrı-insan idealinin bir ifadesi

12 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 726.

13 Joseph S. Catalano, *A Commentary on J. Paul Sartre's Being and Nothingness*, The University of Chicago Press, Chicago and London, Midway Reprint Edition, 1985, s. 221.

olarak, nesneleşmiş ben'imle özdeşleşip, varlığıma kalıcı bir öz atfetmeye çalışırım. Kendinde kaleme 'sahiplenilmiş' niteliğini atfederek oluşturduğum bu nesneleşmiş ben'im sürekli benden kaçarmışçasına, ben onun beni devamlı 'benimki' olarak beklemesini sağlarım. Dolayısıyla özdeşleşme ilişkisi, ben'in mutlak içselliği ile ben olmayanın mutlak dışsallığı arasındaki bir varlık ilişkisidir.¹⁴

Bununla birlikte insan gerçekliği olumsal dünyayla ilişki içinde eylediği, kendini gerçekleştirdiği için, sahip olduğu, kendine mal ettiği nesnelere, onun kim olduğunu belirler. Kalem, sandalye, masa, kitaplar, bilgisayar v.b. ile bir bütün olarak oluşturduğum odamdaki bu nesnelere kullanarak ben bir akademisyen olma kimliğimi açığa çıkarırım. Odamdan çıktığımda bu nesnelere hala orada olan olarak, beni temsil eder. Böylece sahip olma edimi, kişinin bedensel selfinin maddi nesnelere uzanımının bir türünü temsil eder.¹⁵ Bu anlamda sahiplenilen nesne, kişinin bedensel çabası ve emeği aracılığıyla yarattığı ve sürekli yaratımda tuttuğu bir ben'dir. Sahiplenilen nesne ne kadar çoğaltılırsa, kişinin kendi benlik anlamı da o kadar genişlemiş olur. Dolayısıyla insanın kim olduğu sorusu, sahip olduklarının toplamıyla ifade edilebilir. Ancak sahip olunanlar, ben'i sembolik olarak genişletirler.¹⁶ Sahiplenme ideal, büyüsel bir ilişki olduğu için, benlik anlamına katkısı da ideal olacaktır.

Sahiplenme neden kendisi-için ve kendinde arasındaki ideal bir ilişki olarak kalır? Sahiplenmede, kendini nesnenin varoluş amacı olarak yani onun varlık nedeni olarak oluşturan kendisi-içindir. Kendisi-için sahiplendiği nesneyi, kendi araçsal dünyası içine yerleştirerek, kendi durumuyla bütünleştirip, bu durum içinde varoluşta tutarak, yaratır. Bu nedenle sahip olmak, yaratmaktır. Dolayısıyla yaratılan nesnenin varlığından da sahip olunan sorumlu olacaktır. Kullandığım bu kalem yalnızca şu andaki eylemin nesnesi değildir, odamdaki diğer eşyalarla, henüz okumadığım kitaplarla, gelecekte yazacağım ve düşüneceğim düşüncelerimle bağlantılı

14 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s.728.

15 Danielle M. Laususa, "Possession of the Material World in Being and Nothingness", *Severally Seeking Sartre*, edited by Benedict O'Donohoe, Cambridge Scholars Publishing, 2013, s. 89.

16 Russell W. Belk, "Possession and Extended Self", *Journal of Consumer Research*, Vol.15, No:2/ September, 1988, s. 145.

bir varlık olarak varoluştaki tuttuğum bir yaratımdır. Ama onu kullanmayı bırakır, odamdan hatta yaşamımdan çıkarırsam, sahiplenilmiş olma niteliğini yitirip, kendinde varlık tarzına geri döner. Bu anlamda yaratıcı benim ve sahiplenme aracılığıyla yaratımımı sürekli kılarım. O halde yarattığım şey basitçe bu kalem değil, benim kendimim. Tüm yorgunluğuma rağmen, gözlerimin acısına direnerek, geç saatlere kadar çalışıp, tüm çabalarım sonucunda kaleme aldığım bu yazı benim; benim düşüncelerimden devşirdiğim, ben'den çıkan bu yazıya şimdi nesnellik veren ben'im. O artık karşımda bağımsız ve atıl duran bir kendindedir ve onu sahiplenerek ben, onun kendineliğini sürekli varoluştaki tutarım. Bu metin benim için ve benim aracılığımla açığa çıkarılır. Bir anlamda o hem ben'dir hem de ben'den bağımsız bir kendinde varoluştur.

Sahiplenme, yaratımı sürekli varoluştaki tutma çabasıdır. Ben ve ben olmayanın sentezi. Ama bu ideal bir sentezdir. Çünkü sahiplenilen nesne sahiplenilen ölçüde bir yaratım olmasına rağmen, yine de kendinde bir var olandır ve bu anlamda değişmez kalır. Sahiplenilen nesne tüm nüfuz edilemezliğiyle var olmaya devam eder. Bu nedenle sahiplenme öznenin nesneye yönelen ideal bir ilişki olarak kalır. Nesneyi kullanarak edindiğim sahiplenme niteliği, onu kullanmayı durdurduğumda kendinde varlığını sürdürmeye devam eder. Sahiplenme büyülü bir ilişkidir; ben sahip olduğum bu nesnelere, ama dışarıda, kendimin karşısında öyleyim.¹⁷ Bir öznel olarak sahiplenme niteliği aracılığıyla nesneyi yaratan ben'im. Ama yarattığım bu nesne özneliğin dışında, ondan ayrı bir nesnellik olarak kendinde bağımsız bir varoluşa sahiptir; ben'im dışındaki ötekidir: Öznel olarak olan ben ile nesnellik olan yabancılaşmış ben'in radikal ayrımı.

Bu ayrım Sartre'ın etkin ben (I) ve edilgin ben (Me) ayrımına dayanır. Etkin ben, eylemlerin birliği olarak ego'dur, edilgin ben durumların ve niteliklerin birliği olarak ego'dur.¹⁸ Sartre'da bir kendiliğindenlik alanı olarak bilinç salt özgür etkinliktir. Bilinç, aşkın bir nesnenin bilinci olduğu sürece kendinin bilincinde olan özgür bir varoluştur. Bir eylemle meşgul olduğu sırada bilinç, kendi ben'inin konumsal olmayan(düşünüm öncesi)

17 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 731.

18 J. Paul Sartre, *Egonun Aşknlığı*, çev: Serdar Rifat Kırkoğlu, Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan 2003, s. 72.

farkındalığına sahiptir. Etkin ben, bilincin düşünüm öncesi ben farkındalığıdır. Yani eylemi gerçekleştirdiği sırada bilincin nesnesi bilincin kendisi değil, meşgul olduğu nesnelere. Edilgin ben, düşünümsel düzeyde açığa çıkar ve bu düzeyde bilinç etkinliği gerçekleştirmiş, bu etkinlik üzerine düşünme aşamasındadır. Böylece ben ya da ego ancak düşünümsel düzeyde kendini bir nesne olarak açığa çıkarır; bu düzeyde bilincin nesnesi, biraz önce gerçekleştirdiği etkinlik değil, bu etkinliği gerçekleştirmiş olan bilinçtir. Ben'i bir nesne olarak açığa çıkaran, düşünümsel bilincin daha önceden yaşanmış bir deneyim anı üzerine yönelerek kendinin konumsal farkındalığını elde etmesidir. Dolayısıyla kişiyi tanımlayan şey, zamandaki süreklilik, eylemler dizisi 'me'dir.¹⁹ Böylece Ben'in neliği sorusu, kişinin seçtiği temel proje ışığında ve bu projeye uygun eylemlerin ve deneyimlerin sürekliliği boyutunda tanımlanabilir. Sahiplenme niteliği altında kişinin yarattığı tüm nesnelere, onun edilgin ben'i olarak kendinde varlık boyutuna sahiptir. Kişi kendini bu edilgin ben'ile özdeşleştiremez. Çünkü kendisi-için varlık varlığın bütünlüğünden eksik, daima kendinden uzakta olan, kendinden bir hiçlikle ayrılan, henüz var olmayan bir amaç temelinde gelecek olanaklara yönelen belirsiz, özgür bir varoluştur. Bilincin varoluş tarzı, aşkın bir nesnenin bilincinde olarak kendinin bilincinde olmak olduğu için, kişi olmadığı şey aracılığıyla yani sahip olduklarıyla kendini kendine bilinir kılar.

Sahiplenmede sahip olan kişi, sahiplendiği nesnenin dışında kalan bir hiçliktir, eksiklidir. Sahiplenme ediminde kişi kendini yaratılmış nesnel ben'ile yani kendinde nesneyle özdeşleştirdiği sürece, kendinde varlık olarak var olduğunu ve kendinin temeli olduğunu düşünür. Aynı zamanda sahiplenme sürekli varoluştaki tutulan bir yaratım olduğu için, sahip olan kişi, sahip olduğu nesneyi de kendisi tarafından temellendirdiğini düşünür. Ama nesne bir yandan sahip olanın yaratımı olarak O'dur diğer yandan kendinde varlık olarak yaratıcıdan bağımsızdır. Bu nedenle sahiplenme ediminde sahiplenen kişi sahiplendiği nesneyi tam da kendi ben'i olarak kabul edip onunla özdeşleştiği ölçüde, kendinin temeli olan bir varlık olma iddiasıyla, kendinde-kendisi-için ideal değerini ifade eder. Dolayısıyla sa-

19 David Rose, "Sartre and the Problem of Universal Human Nature Revisited", *Sartre Studies International*, Vol.9, Issue-1, 2003, s. 4.

hiplenme Tanrı olma arzusunun sembolik ifadesi olarak açıklanır. Kendisi-için varlık yarattığı nesneliliğiyle özdeşleşemez; çünkü o salt özgürlüktür ve özgürlüğünü olanaklara doğru sürekli yeni etkinliklerle açıklamak zorundadır. Bu açıdan kendisi-için salt nesnellikten yoksun olan olarak var olur. Sartre'a göre sahiplenme aracılığıyla kendimizi ötekine karşı korumaya çalışırız.²⁰ Ötekinin bakışı, kişinin ne olduğunu yani nesneliliğini ona açıklar. Kendisi-için varlığın 'ötekiler-için-varlık' boyutu, onun aynadaki yansımasıdır. Sahiplenme aracılığıyla kişi, ötekilerden önce, onların belirmesini sağladıkları 'başkası-için-ben' varlığına yani nesneliliğe sahip olduğunu düşünür. Böylece nesnellik, kişinin kendisinin özgür temeli olduğu, öznel olmayan ben'dir.

Sahiplenmenin ideal ve bütünsel bir ilişki olmasının nedeni, kendinin temeli olma arzusunun sembolik bir ifadesi olma dışında bir anlama sahip olmamasıdır. Çünkü sahiplenme bir defada elde edilen bir kazanım değildir, yaşam boyunca süregelen ve asla tamamlanamaz bir etkinliktir. Sahiplenme, nesneye bakmak, dokunmak, kullanmak, imgelemek, hatırlamak v.b. gibi etkinliklerle duyumsanır. Ama bu etkinlikler tek bir yaşantı şeklinde nesneyi elde edemez. Onu sürekli varoluştaki tutan bir yaratım olması gerekir. Sürekli yaratım ise, bir yaşam boyu süregelen ve aslında ölüm nedeniyle asla tamamlanamayan bir etkinliktir. Tıpkı insan gerçekliğinin yaşam boyu yarattığı belli bir özü yansıtan nesnel ben'lerin ayrı bir varlık olarak, tüm bir yaşam süresince elde edemediği özü gibi. İnsan, yarattığı nesnel ben'leriyle özdeşleşemez; aynı şekilde sahip olan sahip olduğu kendindeyi asla elde edemez. Çünkü kendisi-için kendinden uzakta, henüz var olmayan kendine doğru gelecekte kendini bekleyen belirsiz bir bekleyiştir. Sahip olma yaşam boyu bir sahiplenme etkinliğini gerektirir, ölüm bu sahiplenmeyi tamamlamaz, durdurur. Dolayısıyla sahiplenilmişlik niteliği asla tamamlanamadığı için bütünsel bir ilişkidir ve temel arzunun sembolik bir ifadesi olarak kalır.

Sartre'a göre sahiplenmenin bu imkansızlığı kendisi-içini nesneyi yok etmeye yönelir.²¹ Yok etme eylemi, kendinde nesnenin yok edende emilip dağılmasıdır. Nesneyi yok eden ben olduğum için, aslında yok edi-

20 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 732.

21 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 733.

len nesne benimle kaynaşır, yani ben haline dönüşür. Bu anlamda yok etme edimi de bir sahiplenme etkinliğidir. Yaratmak gibi yok etmek de nesnenin temeli olma iddiasıyla, kendini var olmayan kendinde kılma eğilimini açım-lar. Nüfuz edilemez kendinde, artık var değildir. Ama hem olmuş olduğu kendinden varlığına sahiptir hem de onu hiçlik olan bene dönüştürdüğüm için, bu hiçliğin görünmezliğine sahiptir. Ben bu nesnenin yok varlığının nedeni olarak, onun sahibiyim. Çünkü onu yeniden yaratarak, bu yeni varlığın tek sorumlusu olarak kendimi üstlenirim. Dolayısıyla sahiplenme hem yaratarak hem de yok ederek gerçekleştirilebilir. Bu anlamda nesneyi kullanmak onu tahrip edip, eskitmektir. Sahiplendiğim nesneyi ne kadar çok kullanırsam onu o kadar yok ederim. Çünkü onu kullandıkça tüketen, tükettikçe kendini ona daha çok yansıtan ve yaşanmış deneyimini nesnede gittikçe daha fazla bulan benim. Sahip olduğum nesnenin eskimesi, yaşamımın yeniden yaratımı anlamında yenilenmesidir. Antika eşyaların daha değerli olmasının nedeni budur: Ölü bedeninin canlı somutlaşması. Aidiyet hissi, kullanmayla, eskitmeyle gerçekleşir; bu nedenle yeni olan, el değmemiş, yaşanmamış, yaratılmamış kalır.

Sartre vermeyi (bağış) de bir yok etme biçimi olarak düşünür. Verilen nesne yok edilen nesnedir, çünkü artık onun benim için olan varlığını yani benimki olma niteliğini ortadan kaldırıp, benim için olmayan varlığa indirgerim. Bu anlamda vermek de sahiplenme olgusunu duyumsatır. Kullandığım nesne benimkidir. Bu nesneye içinde bulunduğum durum açıdan çevremdeki diğer nesnelere ve ötekilerle oluşturduğum bir dünya içinde anlam verir, onu nesnel ben'e dönüştürürüm. Kullandığım bu nesneyi başkasına verdiğimde, onu kullanırken yarattığım anlamlarla birlikte nesnenin imgesi bende kalır. O yokken de onun varoluşu imgesel olarak yalnızca bende devam eder. Bu anlamda vermek, ötekini köleleştirmektir. Çünkü artık bir imge olarak bende kalan bu nesneleşmiş ben'i ötekinin sürekli yeniden yaratarak varoluştaki tutmasına mecbur bırakırım. Dolayısıyla vermek, tahrip ederek kendine mal etmek ve bu tahribatı başkasını kullandırmak için kullanmaktır.²² Kendinin temeli olan bir varlık olma iddiası bu şekilde ötekine onaylatılmış olur.

22 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 735.

Sahiplenme ediminde kendimize mal etmeye çalıştığımız şey yalnızca sahip olduğumuzu düşündüğümüz nesne değildir. Sahiplenmede kendine mal edilen şey hem sahiplenilen bu nesneleşmiş ben'dir hem de onu aracılığıyla tüm dünyadır. Tek bir nesneye sahip olma, bu nesneyi kendisi-içinin diğer nesnelere ve ötekilerden oluşan yaratıcı anlam dünyasına dahil etme, onlarla ilişkilendirme anlamına gelir. Dolayısıyla kendisi-içinin sahip olduğu şey onun tüm dünyasıdır. Sevilen bir kişinin ölümü kişinin kurduğu dünyanın tüm anlamlarının ve zamanın ölümünü göstermesi gibi, sahiplenilen nesne de kişinin yarattığı dünya fonu içinde her anlamla ilişkili olarak açığa çıkar. Kişi kendi yaşam tarzı boyutu içinde sahiplendiği nesneye anlam kazandırır. Aşkta kişinin yeni bir yaşam yolu tarzıyla yeni bir dünya oluşturması söz konusudur. Sahiplenilen kadın, bu yeni anlamlar dünyasında her şeyle ilişkilendirilir. Sahip olunan yalnızca kadın değil, bu aşkla birlikte yaratılan tüm dünyadır; tüm diğer kadınlara yönelik kendi biricik tutumudur. Nesnenin dünyayla olan tüm bağları aşk aracılığıyla yeniden yaratılır. Bu nedenle kendine mal edilen şey, sahip olunan nesne aracılığıyla açıklanan tüm dünyadır.

Olma arzusuna indirgenebilir olan sahiplenme, kişinin dünya-içinde-olma şeklinde belirlediği varlık tarzıdır ya da kendi varlık seçimidir. Kendini kendi varlığının temeli olarak kavrama arzusunun ifadesi olan sahiplenme ediminde kendisi-için kendini yarattığı dünyanın temeli olarak, kendindenin somut bütünlüğü olarak oluşturmaya çalışır. Kendinde nesneyle özdeşleşme arzusu, kendi varlık seçimi aracılığıyla kendinde varlıkla bir olma arzusudur. Bu anlamda dünya-içinde-olan olarak eyleyen kendisi-için bütünsel dünyayı, arzuladığı eksikliği elde etmiş bir bütünlük olarak kavrayıp, ona sahip olmayı tasarlar. Dolayısıyla kendisi-içinin sahiplenme edimi, kendindenin bütünlüğü ve tamlığına ulaşmış bir 'kendinde-kendisi-için' varlık olmaktır. Bütünleştirilmiş bir bütün olarak arzulanan bu değer insan gerçekliği için bir gerçekleştirilemez ideal olarak kalacaktır. Çünkü kendisi-için daha olacak olan bir eksik varlık olarak daima eyleyerek var olmaktadır. Yaşam süresi boyunca daima devam edecek olan bu etkin olma ya da yönelimsellik hali, kendisi-içinin bütünlüğü elde etmesini olanaksızlaştırır. Bu nedenle sahiplenme edimi, bütünlüğü bozulmuş kendi-

si-için ile kendindenin bütünlüğü olarak dünyanın birleşip özdeşleşmesi, yalnızca bir ideal olarak kalır.

İnsan gerçekliğinin düşünüm öncesi bilinçte temel değer olarak yaşadığı tek arzu vardır: Tanrı olma arzusu. Sahip olma arzusu ise olma (varlık) arzusunun sembolik bir ifadesidir. Olma arzusu kendisi-içine yönelirken, sahip olma arzusu dünya-içindeki kendisi-içinin şeyleri kendine mal ederek olma arzusunu gerçekleştirmesini açıklar. Sonuçta sahiplenme arzusu da olma arzusuyla aynı amacı gerçekleştirmeye yönelir. Sahiplenme, kendi varlığının değil, hiçliğinin temeli olan, kendindenin bütünlüğünden yoksun, salt özgürlük olarak beliren kendisi-içinin, yoksun olduğu bu kendindenin tamlığını elde etme ve aynı zamanda da özgür bir bilinç kalma çabası içinde kendineye doğru kendi özgürlüğünden kaçma girişiminin somut göstergesidir.

4. Temel Değer: Özgürlük

İnsan gerçekliği sembolik olarak sahiplenmişlik niteliği aracılığıyla Tanrı olmayı arzulasa da, bu arayış hiçbir şekilde bilinçli değildir. Kişinin kendini sahiplenilen nesne ile özdeşleştirme edimi olarak sahiplenme etkinliği, bu etkinliği gerçekleştiren kişi açısından Tanrı olma arzusunun sembolü olarak bilinmez, aksine salt yaşanır. Bu anlamda sahiplenme etkinliği non-thetiktir. Tanrı olma arzusunun insan gerçekliğinin düşünüm öncesi bilincinde mevcut olması gibi, bu arzusunun ifadesi olan sahiplenme de düşünüm öncesi bilinçte mevcuttur. Dolayısıyla kişi nesnelere ve ötekilerle kurduğu yönelimsellik ilişkileri aracılığıyla 'sahiplenmişlik' niteliğini açıklarken, temel arzusu üzerine düşünmeksizin, sadece bu ilişkiler içinde olmaya ya da bu ilişkiler olmaya yönelir. Bu ilişkilerde açıklanan 'benimki' niteliği, eylemden önce düşünülen ve sonra da gerçekleştirilen bir nitelikten ziyade, eylem aracılığıyla açığa çıkan bir niteliktir. Dolayısıyla soyut Tanrı olma temel değerinin somut ifadesi olan 'sahip olma' ya da 'kendine mal etme' etkinliği, kendisi-içinin düşünüm öncesi cogitoda kendisine musallat olan temel arzusu üzerine düşünmeden, bu değerini sorgulamadan yaşadığı anlamına gelir. Bu anlamda Tanrı olma arzusu insanın kendi özgürlüğünü kendinden saklama girişimidir. Sartre'da insan gerçekliği ne ise o olmayan, ne değilse o olan (olgusalılık-aşkınlık) olarak

bir belirsizliğe sahiptir. Ama Sartre'a göre insanlar genellikle kendi belirsiz varoluşlarının girdabından kaçınmak için, edimlerine bir neden bulmaya, mutlak sorumluluktan kaçınmaya, özgürlüklerini kendilerinden gizlemeye, bilince kişisel bir öz atfetmeye çalışırlar. Sartre bu davranışı 'kendini aldatma' (mauvaise sui) olarak tanımlar.²³ Çünkü insan gerçekliği, düşünüm öncesi bilinç olarak kendinin farkındadır. Sartre'ın amacı, benliğin oluşum sertivenini kalıcı bir kişisel öze değil, bireyin eylem, dolayısıyla özgürlük yetisine dayandırmaktır. Böylece benlik kendini yaratma sürecinde özgür ve tek başına bırakılır.

İnsan gerçekliğine ontolojik olarak düşünüm öncesi cogito'da mu-sallat olan Tanrı olma arzusunun yerini başka bir temel değer alabilir mi? Tanrı olma arzusunun somut ifadesi olan, nesnelere ve ötekilere yönelik açığa çıkan sahiplenmeye dayalı ilişkilerden vazgeçmek olanaklı mıdır? Sartre *Varlık ve Hiçlik*' de Tanrı olma projesinin insan gerçekliğinin ontolojik tutumu olduğunu söylemesine rağmen, bu temel projenin değiştirilebileceğinin ve tüm etkinliklerinde insan varlığına rehberlik edecek bir özgürlüğün, temel değer olarak seçilebileceğinin ve kendini aldatma projelerinden kaçınılabileceğinin ipucunu verir. "Özgürlük, Tanrı olma değerinin karşısında, kendini özgürlük olarak kavramasından ötürü, bu değerın saltanatına bir son verebilecek midir? Özellikle her türlü değerın kaynağı olarak kendi kendisini değer gibi kabul etmesi mümkün müdür?"²⁴ Sartre'a göre bu sorular saf düşünüm (pure reflexion) aracılığıyla cevaplanabilecek sorulardır. Çünkü kendini aldatma tutumundan, kişinin kendi yarattığı özle kendini özdeşleştirme tavrından, otantikliğe radikal dönüşüm saf düşünüm aracılığıyla gerçekleşir. Bu açıdan otantikliğe dönüşüm, insan gerçekliğini kendini bilme ve anlamaya yönelten bir tutum değişimidir.

Saf olmayan düşünüm (impure reflexion), doğal bir tutum olarak bilincin kendinden kaçmak için kendini ben'in içine atıp, orada absorbe olarak harcadığı bir çabadır.²⁵ Oysa bilinç kişisel olmayan bir kendiliğindenlik olarak, kendini her an yeniden yaratma etkinliğiyle açılar.

23 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 103.

24 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 772-73.

25 J. Paul Sartre, *Egonun Aşkınılığı*, s. 102.

Saf olmayan düşünümde kişi sağlam, değişmez, kendiyle özdeş bir ben olduğu iddiasıyla kendi özgürlüğünü kendinden gizlemeye çalışır. Aşkınsal ben, kişinin kendi varoluş anlamına karar vermek zorunda olmadığını düşünmesine, güvende hissetmesine neden olur. Oysa saf düşünüm düzleminde bilinç kendi yarattığı nesnel ben'yle özdeşleşmez, kendi özgürlüğüyle yüzleşmekten kaçınmaz. Bu düzeyde bilinç kendini, egosuz, özgür, yönelimsel bir varoluş olduğunun farkındalığıyla, kendi kendini motive eden, kendiyle örtüşmeyen bir bilinç olarak kabul eder. Saf düşünümde kişi eylemi yapıyor olduğu anda bu eylem üzerine düşünebilmekte, ama bunu eylemi gerçekleştiren self ile eylem üzerine düşünen self'in özdeş olmadığını farkındalığıyla yapmaktadır. Böylece saf düşünüm aracılığıyla kişi, kendini nesneleşmiş kendineden uzaklaştırarak, onunla özdeş olmadığını, gelecek olanaklara sahip olan salt özgürlük olarak oluşmakta olduğunun farkındalığıyla, eylemini eylemi gerçekleştirdiği anda sorgulayabilmektedir. Dolayısıyla saf düşünüm aracılığıyla bilinç, kendine yönelik yabancılaşıma dayalı kötü niyet tutumundan, kendini özgürlük olarak kabul eden ve tüm etkinliklerinin sorumluluğunu tek başına üstlenen bir bilince dönüşür. İnsan gerçekliğinin 'kendi olması', otantik bir kendisi-içine dönüşmesi, dünyayı, dolayısıyla kendini yaratmasıyla, özgürlüğün temel değer olarak farkındalığıyla olanaklıdır. Bu açıdan Sartre saf düşünümün, kendisi olabilen bir kendisi-içinin, kendini geri kazanma çabası olduğunu söyler.²⁶ Saf düşünümün sağladığı özgürlük farkındalığı, kişinin kendini varlıkla bir kırıma olarak, gelecekte bekleyen bir kendilik olarak kendini yeniden kazanması anlamında otantikliğin bir yaşam tarzı seçimi olarak benimsenmesidir.

Saf düşünüm aracılığıyla insan gerçekliği düşünüm öncesi temel değeri sorgulayarak, bu değerini değiştirilebileceğini anlar ve özgürlüğü temel proje yaparak, kendini özgür olarak yeniden kazanır. Tanrı olma ve sahiplenme arzuları saf düşünüm aracılığıyla aşılır. Otantik kişi, belirlenmiş, kendiyle özdeş bir kendinde olan varlığını soru konusu yapar. Çünkü insanın varlığı eylemdir, yani insanın varlık seçimi, aynı zaman-

26 J. Paul Sartre, *Notebooks for An Ethics*, Translated by David Pellauer, The University of Chicago, Published 1992, s. 5.

da kendi varlığında soru konusudur.²⁷ İnsan varlığının eylem olduğunu söylemek, insanın bir varlık, bir ben olmadığını, bir oluş süreci olduğunu söylemektir. Tanrı olma arzusu bireye musallat olsa da bu arzudan ve bu arzunun sembolik somutlaşması olarak sahiplenme tutumundan, insanın kendini temelsiz bir varoluş olarak üstlenmesi, nesneleşmiş egoyu hiçlemesi, kendini soru konusu olan olarak ele geçirmesiyle, kaçınmak olanaklı olacaktır. Dünya içinde var olan insan gerçekliği, yalnızca varlık arayışından vazgeçip, özgür bir seçim olarak var olma kararı aldığı anda, yani varoluş tarzı seçimini özgürlük olarak belirlediğinde, otantik olur.

Sartre sahip olma tartışmasında, Tanrı olma ve kendine mal etme arzusundan farklı olan bir etkinlikten, bir varlık tarzı seçiminden bahseder: Oyun. Oyun, insanın özneliği ve özgürlüğünden kaynaklanan, ilkelerini ve kurallarını kişinin kendisinin belirlediği, bu etkinlik içinde kendini özgür olarak duyumsadığı ve özgürlüğünü kullandığı bir varoluş tarzıdır. Bu etkinlik içinde değeri yaratan ve kuralları belirleyen, kişinin kendisi olduğu için, eyleminin tüm sorumluluğunu da tek başına üstlenecektir. Oynayan insan, kendini bizatihi eylemin içinde özgür olarak keşfetmeye koyulurken, bir dünyanın varlığını sahiplenme kaygısını hiçbir biçimde taşımaz.²⁸ Oyun etkinliğinin işlevi, kişinin kendi varlığında soru olan varlık olarak kendine erişmek, kişinin varlığının kalıcı, değişmez bir öze değil, mutlak hiçliğe ya da özgürlüğe özdeş olduğunu göstermektir. Sartre'in bahsettiği oyun, özgürlüğün kabulü ve gerçekleştirilmesidir ve bu anlamda aslında otantikliğe gönderim yapar. Dolayısıyla oyuncunun çabası bütünsel bir varlık elde etme arzusundan öte, kendini daima bir eksiklik olarak duyumsatan, sürekli bir yaratma süreci içinde olmak, daima yoksun bir varlık olarak kendini yeniden kazanmak. Sartre Tanrı olma ya da sahiplenme arzusunu, oyun etkinliğine zıt bir tavır olarak düşünür ve bu zıt tavrı 'ciddiyet ruhu' olarak adlandırır.²⁹ Ciddi insan kendi özgürlüğünden ziyade, dış dünyaya yani kendineye gerçeklik atfeder; kendini bir nesne olarak görüp, bilincini tözsel bir varlığa dönüştürür. Ciddi adam, tözsel benliğinin yani kendinde varlığın tüm etkinliklerini belirlediği ve yönlendirdiği

27 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 473.

28 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 719.

29 J. Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 718.

düşüncesiyle, sorumluluğu kendinden başka olan 'öteki ben'ine' yükleyerek kendini aldatır. Saf olmayan düşünümün ciddiyet ruhu temel projenin sorgulanabilir ve değiştirilebilir olduğunu düşünmeksizin, bu projeyi elde edecek ikincil amaçlara yönelerek yaşar. Oysa saf düşünüm aracılığıyla özgürlük oyununu oynayan otantik birey, temel projenin bir olanaklı seçim olduğunu ve sorgulanıp, değiştirilebileceğinin farkındalığına sahiptir. Biz özgürlüğümüzü uygulamayı durduramayız.³⁰ Dolayısıyla otantiklik, kalıcı bir varlık arayışını reddederek, kendini asla tamamlanmayacak, asla kalıcı bir varış noktasına ulaşmayacak sürekli yaratım içinde oluşa bırakmaktadır.

5. Bir Özgürlük Şövalyesi

Sartre'ın Tanrı olma temel arzusunun ve bu arzunun somut ifadesi olan 'sahiplenme' ediminin reddi olarak düşündüğü otantik oluş, Kierkegaard'ın *Korku ve Titreme*'sindeki İbrahim figüründe somutlaşır. Bu anlamda Kierkegaard'ın İbrahim'i, bir özgürlük şövalyesi olarak 'tanık olunan'dır. İbrahim'in öyküsü dini bir iman manifestosu olmaktan ziyade, ıstırap, günah, korku ve titremede açıklanan bir bireysel varoluş keşfinin, Sartrecı anlamda kişisel bir özgürlük oyununun ifşasıdır. İbrahim, evrenselin dışına çıkan, yeni bir dünyada yabancı ve tek başına, sarp bir patikada yardımsız ve dolayimsız yürüyen, daha olacak olan bir gelecekte kendini bekleyen tekil bir bireydir.

"Daha sonra Tanrı İbrahim'i sınadı. İbrahim! Diye seslendi, İbrahim, 'buradayım!' dedi. Tanrı, İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git! Dedi. Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun."³¹ İbrahim bu dünyada sahip olduğu en değerli varlığını, tüm dünyası olan oğlunu, Tanrı'ya imanının bir ispatı olarak kurban etmeye karar verir ve tam kurban edecekken Tanrı İbrahim'i ödüllendirir; İshak yerine kurbanlık koçu gönderir. Mutlak sevgi Tanrısı neden sevdiği kulundan tüm dünyasını ister? Tanrı, salt kendisi için koşulsuz sevgiyi isteyen zalim, bencil bir Tanrı mıdır? Tüm bunların ötesinde İbrahim tüm

30 David Detmer, *Sartre Explained: From Bad Faith to Authenticity*, Open Court Publishing Company, Chicago and La Salle, 2008, s. 141.

31 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev: İbrahim Kapaklıkaya, Araf Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2015, s. 56. (Yaradılış 22.1-2.)

dünyasını kurban etmekle, kendini de yitireceğini düşünmez mi? Yitirilmiş bir kendilik, mutlağa sevgisini nasıl koruyup, sürdürebilir?

İbrahim'in İshak'tan vazgeçmesi, 'benimki' olarak sahiplendiği tüm dünyanın yaratıcısı olma duyumundan vazgeçmesi anlamına gelir. İbrahim Tanrı'nın buyruğuna teslim olur. Teslimiyetin tek koşulu, kendinin bir eksiklik olarak varoluşunun ve sahiplenme niteliğinin kendisi ve sahiplendiği oğlu arasında kurulan olanaksız bir ilişki olduğunun farkındalığıdır. Bu açıdan İbrahim'in teslimiyeti, Tanrı olma arzusunun ve bu arzusunun dünya-içindeki somut ifadesi olan sahip olma ideal ilişkisinin reddini açığa çıkarır. İbrahim imana ulaşmak için aslında yalnızca tek bir şeyden, oğlundan değil, her şeyden feragat etmektedir. Buradaki her şey, İbrahim'in kendinden vazgeçışı, kendini terk edişi anlamına gelir. Meister Eckhart vaazlarının birinde "insan kendisini kendinden ve tüm diğer yaratılanlardan ayırmaya ve Tanrı'dan başka hiçbir baba kabul etmemeye özen göstermelidir... Her şeyi elinden alınmış olmak, fakir olmak, hiçbir şeye sahip olmamak, boş olmak, bu doğayı dönüştürür"³² der. Eckhart, kişinin her şeyden soyutlanmış olarak, mutlak bir hiçlik olarak Tanrı'yla mutlak ilişki kurabileceğini düşünür. İnsanın kendi özüne ait bilgisi, onu Tanrısal bilgidен yoksun bırakır. Dolayısıyla Tanrısal olana açılmak, kendine ilişkin yargıları terk etmeyi gerektirir. İmanın asıl manifestosu da kişinin kendini bu terk edişidir. İbrahim kendini terk eder; şu ana kadar dünya-içinde var olarak gerçekleştirdiği eylemler aracılığıyla yarattığı nesnel ben'lerinden vazgeçer. Ne için? Kendini gelecekte bekleyen bir olasılık için, henüz var olmayan bir kendisi-için.

İbrahim bu sonlu yaşamında yıllar sonra sahip olduğu İshak aracılığıyla dünyadaki şeylerle ve ötekilerle ilişkili değer ve anlamlar yaratmış, baba sevgisiyle ilişkili anlamlı bir dünya oluşturmuştur. Yarattığı dünyanın varlık nedeni, İbrahim'in kendisidir. İbrahim'in yarattığı bu dünyadan vazgeçiş, her ne ise o olan kendineden vazgeçıştır. İbrahim'i İbrahim yapan bu kendindelerdir. Ama İbrahim bu kendindelerden vazgeçerek, başka bir varoluş tarzı seçimini gerçekleştirir. Hikaye biraz değiştirilerek söylenecek olursa İbrahim, 'olmak, yapmak ve sahip olmak' tarzında so-

32 Meister Eckhart, *Ben Meister Eckhart, Tanrı'nın Kendisinden Hiçbir Şeyi Saklamadığı Adam*, Der. David O'Neal, çev: Aslı Özer, Klan Yayınları, Temmuz 2003, s. 56. 60.

mutlaşan eylemlilik halinden, kendi varlık tarzı seçimini 'özgürlük' olarak belirginleştiren bir varoluşa dönüşme çabasının ifşasıdır. Bu açıdan mutlak bir varlık olarak Tanrı'nın yerini belirsiz bir varoluş olarak özgürlük alır. Buyruğu veren özgürlüktür, kişinin kendisidir, ama henüz 'ne ise o olmayan' bir kendilik olarak. İbrahim'i dönüşüme ya da otantikliğe yönelten şey de, bu özgürlük farkındalığıdır. Kendi olma seçimi, olmuş olduğu kendinelerle özdeşleşme ve varlığına temel bulma çabasının reddi aracılığıyla İbrahim'in kendini varlıktan uzaklaştırıp, koparan, temelsiz bir varoluş olarak kendinin farkındalığına ulaşması aracılığıyla olanaklı olur. Özgürlük İbrahim'den sahiplenme niteliği aracılığıyla kendine kalıcı, değişmez bir öz vermeyi reddederek, olanaklara özgürce, bireysel varoluş olarak açılmasını buyurur. İbrahim özgürlüğün buyruğuna itaat eder. Bunun için sahip olduğu en değerli varlığını feda eder. Buradaki feda, sonsuz olana teslimiyet anlamında bir vazgeçişdir. İnsan gerçekliği sonsuz ile sonlunun yani aşkınlıkla olgusalığın (özgürlükle-zorunluluk) arasındaki belirsiz bir salınım olarak düşünüldüğünde, İbrahim'in sonsuz uğruna yani özgürlük uğruna sonludan yani sahip olduğu en değerli şeyden vazgeçtiği görülür. "İbrahim bu imanı kendi atalarının topraklarını terk edebildi ve vaat edilen topraklarda bir yabancı haline geldi... Geride dünyalı anlayışı bıraktı ve imanı yanına aldı."³³ İbrahim'in evi, anayurdu içinde bulunduğu toplumdur. Herkes için genel geçer normların işlevsel olduğu etik alan olarak evrensel olan toplum, İbrahim'in yeni varlık seçimiyle kendisine karşı günah işlediği bir eski anavatana dönüşür. Artık İbrahim yeni bir dünyada tek başına ve yalnızdır. Etik normlar babanın çocuğunu sevmesi ve hayatı pahasına onu korumasını talep eder. Ama İbrahim sahip olduğu en değerli şeyi kurban etmeyi seçerek, evrenselin dışına çıkmış ve bir katil olmuştur. Böylece İbrahim etiği teleolojik olarak askıya alıp, evrensel karşıt bir özel olarak var olur.³⁴ Özgürlüğe iman tam da İbrahim'in toplumsal yargıları, değerleri, normları eleştirmesine, onları değiştirmesine, içinde bulunduğu durumdan uzaklaşıp, değerleri "orada hazır verilenler olarak" değil, onları yaratan olarak kendini duyumsamasına olanak tanır. İbrahim kendi eyleminde, baba-oğul ilişkisine ilişkin etik değeri sorgulayarak değiştirir.

33 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 63.

34 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 117.

Bununla birlikte insan gerçekliğinin aşkınlık ve olgusalık arasındaki salınım olması olgusu, insanın bu iki zıt kutuptan birine tutunup, ötekini reddetmesi olarak açıklanırsa, bu durum Sartre'ın 'kendini aldatma' dediği kötü niyeti açığa çıkarır. Kendisi-içinin olmuş olduğu şey olarak kendinde ben'ine ya da olgusalığına tutunup, özgürlüğü yadsıması, hiçlik olarak kendini bilinçli olarak unutmayı seçmesi anlamına gelir. "Kişinin dikkati kendi üzerine çekmesi bir şey olması anlamına gelir...Ancak hiç olma bir şey olmanın, en fazla bir şey olmadan daha yüksek olmanın öteki yüzüdür."³⁵ İbrahim aşkınlığa yani sonsuzluğa tutunup, olgusalığı yani sonluyu terk eder. Ama bu hiçbir biçimde İbrahim'i kendini aldatma içine yerleştirmez. Çünkü İbrahim aynı zamanda bu yaşama yani sonluya iman ediyordu.³⁶ İbrahim'in imanı " Yine de onu absürdün gücüyle, Tanrı için her şeyin mümkün olduğu gerçeğinin gücüyle geri alacağıma inanıyorum"³⁷ söyleminde bulunur. İbrahim oğlunu kurban etme anında, absürde dayanarak bir mucizenin gerçekleşeceğine, Tanrı'nın oğlunu ona geri vereceğine kuşkusuz iman duyuyor. Eğer İbrahim sonlu olandan yani dünya-içindeki kendineden tamamen vazgeçip, sonsuz olana ya da özgürlüğe tutunsaydı, yalnızca kendini aldatmış olurdu. Ama İbrahim özgürlüğüne yalnızca varlığa ya da kendinde temeline dayanarak kendini açılmaya çağının farkındadır. Çünkü sonlu olmadan sonsuz olanaksızdır; bir durum içinde olmaksızın özgürlük gerçekleşemez. İman şövalyesinin sonluya ilgisi ve sonluda ikame etme yetisi eksilmemiştir; sonsuzla ilişkide sonlunun değerini düşüren aşkınsallaştırıcı edim, onun için geçerli değildir.³⁸ İbrahim sahiplenme arzusunun idealitesini fark ederek, adeta bir yaratıcı Tanrı vasfıyla oğluna sahip olma ve bu sahiplenme niteliği açısından diğer nesnelere ve ötekilerle ilişki kurma tarzından vazgeçer. Ama bu İbrahim'in oğlundan vazgeçtiği anlamına gelmemeli. İbrahim bu sonlu yaşama inandı, çünkü insan gerçekliği sonludan elini eteğini çekerek, sonsuza kavuşamaz, sonsuzla bireysel bir ilişki kuramaz. İbrahim'in terk ettiği şey, sonlu bir

35 Sören Kierkegaard, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, çev: İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, Mayıs 2015, s. 571.

36 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 67.

37 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 96.

38 John Lippitt, *Routledge Philosophy Guidebook to Kierkegaard and Fear and Trembling*, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York 2003, s. 48.

varoluş olarak, kendi belirsizliğine bir temel verme ve böylece eylemlerinin gerekçelerini haklı çıkarma çabası olarak düşünülen Tanrısal vasfı elde etme arzusudur. Genellikle Tanrısal yaratım ex-nihilo bir yaratım olarak düşünülür; ama insansal yaratım ex-nihilo bir yaratım değil, zaten var olana anlam verme, onu değiştirme, onun açıklanmasına tanık olma biçiminde gerçekleşir. Bu nedenle İbrahim, sonludan ve kendinden tamamen vazgeçerek, sonluyu yeniden ama farklı bir tarzda kazanma çabasının ifadesi olarak görülmelidir. Bu yeni varoluş tarzında İbrahim'in oğluyula ve diğer şeylerle ilişkisi, sahiplenme temelinde değil, bir özgürlük olarak belirme açısından düşünülebilir. Sahiplenme ediminde sahiplenen, sahip olduğunu düşündüğü ötekine bir nesne olarak yönelir. Sahiplenen, sahiplendiği ötekini bir kurbana dönüştürdüğü için, bu yönelim Kierkegaardcı anlamda ötekine ilişkin tutkudan yoksundur. Ötekine tutkuyla yönelmek, onu özne olarak duyumsamaktır. Otantik İbrahim, özne İshak'ı açığa çıkarmak için, nesne olan İshak'ı kurban eder.

Böylece İbrahim kendi arzusunu terk ettikten sonra, bu arzuyu dönüştürmüş olarak yeniden kazanır. İbrahim burada günahı sonsuzla ilişki içine yerleştirerek, suçluluk bilincini sürekliliği aracılığıyla dönüştür. "Suçluluk bilinci olan acı çekmede tekrar suçluluk aynı zamanda hem hafifletir hem de acıtır, içini kemirir; suçluluk hafifletir, çünkü özgürlüğün ifadesidir. Orada pozitif olan negatif aracılığıyla fark edilebilir, özgürlük suçluluk aracılığıyla fark edilebilir."³⁹ İbrahim'i yüce kılan şey de belirsiz varoluşunun iki kutbunun farkındalığıyla yaşamı olumlamasıdır. Sonsuzluğun ipini kavramak yücedir, ancak daha yücesi terk ettikten sonra faniliğe sarılmaktır.⁴⁰ Bu açıdan kendinden vazgeçmek, kendini özgürlük olarak kazanmaktır. Birçok insan Tanrı'yı sevdiğini ve Tanrı'ya iman ettiğini düşünür. Ama imanın onları en sevdiklerinden, kendilerini özdeş kıldıkları bütünlükten ayırma ve bozulmuş bir bütünlük olarak var olma talebini çok az insan gerçekleştirebilir. Aynı şekilde özgürlük, daha yüce bir şey uğruna, kişinin bireyselliğini iddia etme uğruna, evrenselin terk edilmesini talep ettiğinde, çok az insan belirsizliğe yönelmeyi seçer. Oysa Kierkegaard-

39 Sören Kierkegaard, *Concluding Unscientific Postscript*, Edited by Alastair Hannay, Cambridge University Press, Cambridge-New York 2009, s. 447.

40 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 65.

ard için “self bir değişimdir, sürekli bir ileri bir geri sendelemektir, aşağı yukarı salınmaktır, yaşanan bir paradokstur ve iman bu paradoksu sentetik bir bütünlük içinde çözemez; iman çözümsüzlüğün doğrulanmasıdır.”⁴¹ İbrahim sınırlandırmaya ve ad koymaya karşı çıkarak, tutkuyla, gizemli varoluşunun belirsiz karanlığı içine kendini bırakır. Artık bütünlük kaybolmuştur ve bundan sonra İbrahim’in yaşamı, daima gizemle açıklanan bir açıklığa tanık olma kararıdır. Bu açıdan İbrahim’in yüceliği, dünya içinde sahip olduğunu düşündüğü en değerli varlığı, kendiyile özdeş kıldığı ben’inin, daha yüce olan özgürlük için, yani kendi belirsiz varoluşunun seçimi adına, feda etmeye gönüllülüğüdür. Absürdün gücüne dayanarak İbrahim tüm mantıksal uslamaların, gerekçelerin ve sağlam- güvenilir dayanakların ötesinde, seçme anının gücüne iman ederek, hesap edilemez olanı salt yaşamayı seçer. Kierkegaard’ın mucize olarak gördüğü şey, sonsuz kaybedip, absürdün gücüyle tekrar kazanmaktır. Bu açıdan hiçbir şekilde kavramsallaştırılabilir olmayan mutlak özgürlük, sonluyla ilişkili açığa çıkan kendisi-içinin yarattığı durumun, salt bir oluşumun mevcudiyetidir. Bununla birlikte hem Sartre hem de Kierkegaard için özgür varoluş, tek bir eylem ya da karar anıyla açığa çıkan ve süreklilik gösteren bir durum değildir. Kişi kendi bireyselliğini Sokratik anlamda kendini bilme edimini yalnızca bir kez kazanıp, orada duramaz. Birey olma, kendi olma ya da otantiklik, bireysel varoluşu sürekli yaratımda tutmayı gerektirir. İman şövalyesi “sürekli sonsuzluk hamlesi yapmaktadır... sürekli bu hamlenin içinden fanilik doğmakta ve hiç kimse bir an için bile başka bir şeyden şüphelenmemektedir.”⁴² Sürekli sonsuzluk hamlesi yapmak, kendini keşfetmek için, sonluya ya da fani olana tutunmak gerekir. Çünkü özgürlük, bir durumun kendisidir. Yalnızca özgürlüğe olan imanla, yalnızca özgürlüğün bir varlık tarzı seçimi olarak üstlenilmesiyle, İbrahim oğlunu kazanmış olacaktır. Özgürlüğü temel değer olarak seçmemiş sıradan bir insan da kendine dışsal bir zorunluluk nedeniyle, sahip olduğu şeylerden vazgeçebilir; hatta bu zorunluluk ortadan kalktığında, onları yeniden elde edebilir. Ama İbrahim’in sonluyla ilişkisi, sıradan insanın ilişkisinden çok

41 Judith Butler, “Kierkegaard’s Speculative Despair”, Routledge History of Philosophy, Vol. VI: *The Age of German Idealism*, Edited by Robert C. Solomon and Kathleen M. Higgins, Routledge, London and New York 1994, s. 373.

42 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 89-90.

farklıdır. İbrahim bir zorunluluk nedeniyle değil, kendi özgür kararıyla oğlundan vazgeçer; İshak'ın kaderi Tanrı'nın değil, İbrahim'in elindedir; görünmez bir varlığın sesini duyan ve bu sese itaat etmeyi seçen, İbrahim'dir. Böylece İbrahim sahip olduklarıyla inoantik ilişkiden, örtüyü açma-gizleme şeklinde açıklanan otantik bir ilişkiye dönüşme cesaretini gösteren, ıstırap, korku ve titreme içindeki bir bireysel varoluşun resmidir.

İbrahim'i bir kişisel varoluş seçimine adanan tekil birey kılan ve ötekilerin evrensel dilin araçlarıyla anlaşılır kılamadığı ve açıklayamadığı şey, özgürlüğü duyumsatan 'ıstırap' hissidir. Etik açıdan babanın oğluna karşı yükümlülükleri ve sevgisi en yüksek değeri oluşturur. Evrensel bakış açısından İbrahim oğlunu öldürmeye isteklidir; oysa dinsel bakış açısından oğlunu feda etmeye gönüllüdür. İbrahim'in bireysel eylemi bu iki çelişik bakış açısı arasında durur. İbrahim tüm dünyasını kaybetmenin en derin acısını hisseder. Bu açıdan özgürlüğe yazgılı bir tutkuyla gerçekleştirilen eylem, İbrahim'den başka hiç kimsenin duyumsayamayacağı bir ıstırap, korku ve titremeyi de kendi içinde barındırır. Özgürlüğün farkındalığı, eski dünyanın reddi ve yeni dünyada tek başına ve yardımsız olma hissi İbrahim'in omuzlarına korkunç bir sorumluluk yüklediği için, İbrahim ıstırapı, korku ve titremeyi derinlemesine duyumsamaktadır. Özgürlüğe iman olmaksızın, bu çelişik eylemi, bu günahı gerçekleştirmek olanaksızdır. Kierkegaard "gök, cennet, bir günahkârı doksan dokuz dürüstten daha fazla sever" der.⁴³ Günahkar olmaksızın özgürlüğe iman olanaksızdır. Yalnızca kendiyle özdeş kılınan ben'i, evrensel kabulleri aşma günahı, tekil bireyin özgürlük olarak geri kazanılmasına olanak tanır. Sonsuza tutunan İbrahim Sartrecı anlamda kendini geri kazanır, ama bir kendinde olarak değil, bütünlüğü bozulmuş bir bütünlük olarak. İbrahim'e bireysel varoluşunu kazandıran şey, mutlakla (özgürlükle) mutlak, dolayimsız kurduğu ilişkidir. Çünkü tekil bireyin evrenselden (nesnel kendineden) daha yüksek olması, 'biricikliği' açığa çıkarır. İbrahim kendi eyleminde biriciktir; kendi hakikatini yalnızca kendisi keşfeder. İbrahim aynı zamanda sonluya tutunduğu, fani dünyada yaşamayı seçtiği için, etik değerleri tamamen reddetmez; yalnızca bu değerleri sorgulayarak değiştirmeyi ya da kabul etmeyi seçer.

43 Sören Kierkegaard, *Tekerrür*, çev: Zeynep Talay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2014, s. 122.

Bugüne kadar yaşadığı ve benimsediği anavatanından, yalnızca özgürlüğü temel değer olarak seçerek, ayrılır. Ama aynı zamanda bu farkındalıkla anavatanına geri döner. Bir babanın oğluna sevgisinin yüceliğinin ve bu sevginin yarattığı sorumlulukların farkındadır ve bu sorumlulukları özgürce üstlenir. Bu yeni ilişki tarzı, sevgi ve sorumluluğu bir yükümlülük olarak üstlenmez; İbrahim oğlunu bir özne olarak görüp, etik görevlerin ötesinde, özgürlük oyununda birbirlerini keşfetmeye yönelir. Böyle bir ilişkide sevgi ve sorumluluk daha güçlü hissedilecektir. Özgürlük, İbrahim’den yalnızca oğluyla sahiplenmeye dayalı ilişkiyi reddetmesini, sahip olan-sahiplenilen arasındaki özdeşliği öldürmesini talep eder, oğlunu öldürmeyi değil. Bu farkındalıkla İbrahim oğlunu geri alacağına iman etti ve “İshak’ı öncekinden daha neşeli bir biçimde geri aldı”.⁴⁴ İbrahim’in eyleminin mucize olmasının nedeni, tüm insani anlayışın ya da evrensel ve mantıksal bakış açısının değerlerinin ötesinde, kavranılamaz olmasıdır. İbrahim ile oğlu arasındaki yeni ilişki tarzı, otantikliğe dönüşmemiş, özne-nesneye dayalı kişilerarası ilişkilerin dayandığı kavramlarla açıklanamazdır.

Kierkegaard, başka bir değerli şeye sahip olmak için sahip olduğu değerli bir şeyi terk eden kişiyi “trajik kahraman” olarak adlandırır. Trajik kahraman evrensel ifade etmek için kendisini terk eder.⁴⁵ Bu anlamda trajik kahramanın terk ettiği şey, “benimki” olarak benimsediği kendindedir; onun kazandığı şey, kendisinin yarattığı ve tüm ötekiler tarafından anlaşılabilen ve takdir edilen daha yüce bir kendindedir. Dolayısıyla trajik kahramanın özveride bulunup, örneğin toplumun refahı için kendi çocuğunu terk etmesi, onun tarafından sağlanan ve bu nedenle “benimki” olarak benimsediği yeni bir kendinde nesnellik haline dönüşen bir olguya gönderim yapar. Oysa otantik birey evrenselin üzerinde tekil bir birey olmak için, kendindeyi terk eder. O halde İbrahim bunu neden yapıyor? Tanrı aşkına ve Tanrı ile tamamen aynı olan kendisi için.⁴⁶ Otantik İbrahim eylemini ‘kendi olmak’ için yapar. Kendi olmak aynı zamanda özgürlük olduğu için, İbrahim’in eylemi özgürlük aşkına ve özgürlükle tamamen aynı olan kendisi için olacaktır. Günahsız bir kulun Tanrı’yla dolaysız bir ilişki

44 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 84.

45 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 134.

46 Sören Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 115.

kuramaması gibi, kendinde ben'den ayrılmayan, ondan uzaklaşmayan birey de mutlak özgürlüğü açımlayamaz. Dini iman gibi özgürlüğe iman da tek başına, yardımsız, korku ve ıstırapın eşlik ettiği bir patikada kendini olmaya bırakmaktır.

Sonuç

İnsan varoluşunun nesnelere ve ötekilere yönelik sahiplenme tutumu, insanlık tarihinin vazgeçilmez tutkusu olan 'olma' (varlık) arzusunun somut ifadesi olarak belirginleşir. Bu arzudan vazgeçmek elbette olanaksızdır. Ama ideal olan bu arzu, otantik bir kendi olarak özgürlüğe dayalı ilişkilere dönüştürmek, yaşamı yaşanmaya değer ve anlamlı kılmamanın ifadesi olarak somutlaştırmaktır. Sartre'ın felsefi çalışmalarının izleği, bu dönüşümün olanaklılığını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü Sartre sahiplenme niteliğini ideal, büyüsel bir ilişki olarak, gerçekleştirilemez bir arzu olarak düşünse de, insan gerçekliğinin otantikliğe dönüşümüyle, etik bir varoluş olarak var olanlara yönelik bu tutumunun da dönüşebileceğini, sahiplenmeden ziyade var olanların açıklığına tanık olmayı üstlenebileceğini gösterir.

Ötekiyle özdeş olma anlamında sahiplenme arzusu, eksikliği duyumsanan ama asla gerçekleştirilemez olan bir arzu olarak kalır. Çünkü sahiplenen, sahip olunanla birleşemez. Kendisi-için varlık olarak insan gerçekliği, eksik bir varoluştur; daima gelecek olanaklara açılan bir kendiliğindenliktir. Özgürlüğün olanaklı kıldığı bu eksik varoluş, bütünlüşmeye yönelik çabasında, kendini daima henüz olmayan olarak kavrar. Dolayısıyla bu kavrayış, kendisi-içinin özgür farkındalığıyla olanaklı olur. Özgürlük farkındalığı, kendinin bir eksiklik olarak duyumsanması, yaşamı sorgulayıp, yaşanmaya değer kılacak bir soru konusu yapma çabasının ifadesidir. Böylece insan varlığı kendini ve ötekine yönelik tutumunu sorgulayarak, onunla özgürlüğe dayalı ilişkilere yönelir. Bu yeni yönelim, 'sahiplenilmişlik' niteliğinden ziyade, ötekini özgürce 'açıklığa bırakma' ya da onun açığa çıkmasına tanık olma şeklinde gerçekleşen bir tavır almayı içerir. Bu açıdan otantiklik, kişinin hem kendine hem de ötekilere yönelik tutumunun dönüşmesi anlamında, etik bir varoluşu açığa çıkarır.

Sartre'ın sahiplenme ediminin tanık olma edimine dönüştüğü otantik varoluş düşüncesi, Kierkegaard'ın İbrahim figüründe somutlaşır. Kier-

kegaard İbrahim'i dinsel bir varoluş aşamasındaki 'iman şövalyesi' olarak düşünse de, bu çalışma İbrahim'i özgürlüğü temel değer yapan, sahip olduğuna yönelik tutumunu dönüştüren bir özgürlük şövalyesi olarak açıklar. Çünkü İbrahim, özgürlüğe iman ederek, evrenselin benimsediği bu temel arzuyu reddeder ve bu yeni varoluş aşamasında, evsiz-yurtsuz, izole ve yabancı, tekil bir birey olur.

Öz

Sartre'da Sahip Olma Arzusunun Dönüşümü ve Özgürlük Şövalyesi Olarak İbrahim

Kendi varoluşuna bir temel arayışında insan gerçekliğine musallat olan, tatmin edilemez bir arzu olarak 'sahip olma' ya da 'kendine mal etme' olgusu, ötekine yönelik tutkusuzluğun dışsal bir ifadesidir. Bilme, anlama, gizemini çözme, tüketme ve özdeşleşme temelinde gerçekleşen tutkusuz yönelim, ötekini ele geçirip, ona hakim olma, dolayısıyla onun tüm haklarını kendinden yola çıkarak belirleme anlamında, onu kendi beninde özümseme olarak tüketir. Tüm var olanların ve ötekilerin ben'deki bu tüketilişi, sahip olanın yaratıcısı olduğu dünyanın sınırları içinde kendini tüketmesini ve özgürlük olarak açıklanmasının olanaksızlığını da birlikte getirir. Sahiplenenin sahiplenilenle birlikte tüketilmesi, insan varoluşunun kendi özgürlüğünü kendinden gizlemesi anlamında, kendinin belirlediği yazgıya mahkum olmasının göstergesidir.

Bu mahkumiyetten kurtulmak, yazgının yazgısızlığa dönüşümü olanaklı mıdır? Sartre'ın yanıtı özgürlüğü temel değer olarak seçen, belirsiz varoluşu içinde kendini hiçbirlik olarak belirleyen bir yazgısızlığın, otantikliğe dönüşümün, sahiplenme düşününün saltanatını sonlandırıp, özgürce ötekine tanık olmaya yönelik açıklıkta, kendini tekil birey olarak duyumsamaya ilişkin bir çağrıdır. Bu çalışmada Sartre'ın bu çağrısı temelinde, Kikerkegaard'ın İbrahim figürünün kendi olmaklığı, mutlakla (özgürlükle) dolayimsız bir ilişkiye tırmanış öyküsünde açıklanan ötekine (İshak'a) tanık olma özgür kararının izleri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Sahip olma, özgürlük, kendi olmak, temel değer, öteki, tanık olmak.

Abstract

Conversion of the Desire of Possession in Sartre and İbrahim as freedom knight

Possession or appropriation state as an insatiable desire, which haunts the human reality in the search for a core for self-existence (authenticity) is an exterior expression of being passionless toward the other. Passionless intention, taking shape on the basis of knowing, comprehending, unraveling, exhausting and identifying, exhausts the other by digesting him in the own ego of the one intending to possess the other in terms of capturing the other and taking possession of him, therefore defining all the rights of the other based on the possessor's own self. Exhausting all the existences and others inside the ego results in the possessor's self-exhaustion in the World created by himself and his impossibility to be expounded as freedom. Exhaustion of the possessing one together with the possessed one is a sign for the human's self-condemnation to the fate sealed by himself in terms of human existence's hiding his self-freedom from himself.

Is it possible to get rid of this condemnation and transform the fate to the fatelessness? Sartre's answer is a call to abolish the sovereignty of fatelessness, transformation to authenticity or dream of possession, which chooses the freedom as the core value and determines itself as non-being in its uncertain existence, and to feel the self as an individual in an openness to witness the other freely. In this study, the free decision of witnessing the other (İshak), which is expounded in Kierkegaard's İbrahim figure's story of climbing to be himself, to a relation un mediated by the absolute (freedom) on the basis of Sartre's call, will be traced.

Keywords: Possession, Freedom, Authenticity, Basic Value, The Other, Witness.

Kaynakça

- Belk,W. Russell, “Possession and the Extended Self”, *Journal of Consumer Research*, 15(2)/1988, September, s: 139-168.
- Butler, Judith , “Kierkegaard’s Speculative Despair”, Routledge History of Philosophy Volume VI: *The Age of German Idealism*, edited by Robert C. Solomon and Kathleen M.
- Higgins,Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 1993, s: 363-396.
- Catalano, Joseph, *A Commentary on J. Paul Sartre’s Being and Nothingness*, The University of Chicago Press, Chicago and London, Midway Reprint Edition, 1985.
- Detmer, David, *Sartre Explained: From Bad Faith to Authenticity*, Open Court Publishing Company, Chicago and La Salle, 2008.
- Eckhart, Meister, *Ben Meister Eckhart, Tanrı’nın Kendisinden Hiçbir şeyi Saklamadığı Adam*, Der. David O’Neal, çev: Aslı Özer, Klan Yayınları, İstanbul, Temmuz, 2003.
- Kierkegaard, Sören, *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, çev: İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2005.
- Kierkegaard, Sören, *Kierkegaard: Concluding Unscientific Postscript*, edited by Alastair Hannay, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2009.
- Kierkegaard, Sören, *Tekerrür*, çev: Zeynep Talay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, Eylül, 2014.
- Kierkegaard, Sören, *Korku ve Titreme*, çev: İbrahim Kapaklıkaya, Araf Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2015.
- Lasusa, M. Danielle, “Possession of the Material World in Being and Nothingness”, *Severally Seeking Sartre*, edited by Benedict O’Donohoe, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2013, s:83-96.
- Levy, Neil, *Sartre*, Oxford: One World Philosophers, Oneworld Publications, Oxford, 2002.
- Lippitt, John, *Routledge Philosophy Guidebook to Kierkegaard and Fear and Trembling*, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2003.
- Rose, David, “Sartre and the Problem of Universal Human Nature Revisited”, *Sartre Studies International*, 9(1)/2003, s: 1-20.
- Sartre, J. Paul, *Notebooks For an Ethics*, Translated by David Pellauer, The University of Chicago Press, London, 1992.

Sartre'da Sahip Olma Arzusunun Dönüşümü ve Özgürlük Şövalyesi Olarak İbrahim

- Sartre, J. Paul, *Egonun Aşkınılığı*, çev: Serdar Rifat Kırkoğlu, Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan, 2003.
- Sartre, J. Paul, *Varlık ve Hiçlik*, çev: Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Temmuz, 2009.
- Wides, V. Kathleen, *The Bodily Nature of Consciousness: Sartre and Contemporary Philosophy of Mind*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1997.